

УДК 366.773(477)

*Н.А. Дехтяр, канд. екон. наук, доц.,
ДВНЗ “Українська академія банківської справи Національного банку України”*

ТЕХНОЛОГІЯ ФІНАНСОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ КРЕДИТНИХ СПІЛОК В УКРАЇНІ

У статті розглядається технологія організації фінансової діяльності кредитних спілок в Україні через розкриття особливостей функціонування фінансового механізму.

Ключові слова: фінансовий механізм, фінансові ресурси, доходи, витрати, фінансовий результат.

Постановка проблеми. На сучасному етапі розвитку економіки сектор небанківських фінансових послуг України, і, насамперед, сфера кредитних спілок, характеризується як недостатньо розвинена, хоча має величезний та нереалізований потенціал. З макроекономічної точки зору, необхідність її розвитку зумовлена здатністю підвищувати стійкість фінансової системи країни шляхом залучення в обіг заощаджень населення. Дослідження особливостей фінансово-господарського механізму кредитних спілок для окремих суб'єктів господарювання, зокрема, малих і мікропідприємств обумовлена їх неспроможністю використовувати традиційну схему банківського кредитування через значні витрати на оцінку і супровід кредиту, а також типові проблеми з відсутністю майнової застави.

Аналіз останніх публікацій. Проблемам створення ефективної системи функціонування кредитних спілок в Україні приділяють увагу відомі дослідники, зокрема В.В. Гончаренко, М.Д. Бедринець, А.Я. Оленчук, Р.Р. Коцовська, В.В. Ємець та ін., які розглядають питання особливостей та закономірностей створення і розвитку кредитних спілок, а також правові аспекти регулювання їх діяльності [1, 2, 5, 7, 8, 10]. Слід зазначити, що правова основа функціонування кредитних спілок почала формуватися в 1993 р.

після прийняття тимчасового положення “Про кредитні спілки в Україні”, затвердженого Указом Президента [11]. Воно визначало кредитну спілку як громадську організацію, головною метою якої є фінансовий та соціальний захист її членів шляхом залучення їх особистих заощаджень для взаємного кредитування.

На сучасному етапі розвитку законодавче оформлення діяльності кредитних спілок на ринку банківських та фінансових послуг регулюється Цивільним кодексом України та законами України “Про банки і банківську діяльність”, “Про Національний банк України”, “Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг”, “Про кредитні спілки”. Створення у 2003 році Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг України як органу державного регулювання дозволило на державному рівні визначити напрямки його діяльності, серед яких: розробка та реалізація стратегії розвитку ринків фінансових послуг, проведення ефективної державної політики у сфері фінансових послуг, впровадження міжнародного досвіду та захист прав споживачів фінансових послуг, в тому числі і на ринку кредитної кооперації. Подальші стратегічні напрямки державної політики у сфері кооперативного кредитування та принципи функціонування системи кредитної кооперації з урахуванням позитивного міжнародного досвіду сформовані у Концепції розвитку системи кредитної кооперації,

схваленій Розпорядженням Кабінету Міністрів України у 2006 році. Проте, щоб адаптувати даний документ до практичного впровадження необхідно, на думку спеціалістів, внести певні зміни в існуючі законодавчі акти, що регулюють засади функціонування системи кредитної кооперації [6].

Отже, створення цілісної системи кредитної кооперації, спрямованої на задоволення широкого спектра фінансових послуг, а також можливості ефективно конкурувати на фінансовому ринку, потребує, на наш погляд, подальшого дослідження питань технології фінансової діяльності кредитних спілок.

Мета статті полягає у дослідженні організації фінансового механізму діяльності кредитних спілок як ефективного ринкового механізму альтернативного фінансування населення та суб'єктів малого підприємництва, що дозволяє максимально наблизити фінансові послуги до споживачів, створити належні умови для довгострокового кредитування із застосуванням сучасної ринкової інфраструктури та фінансових інструментів.

Виклад основного матеріалу. Слід зазначити, що роль і місце кредитних спілок у секторі небанківських фінансових послуг визначається, в першу чергу, не темпами зростання їх активів чи величиною нерозподіленого доходу, який залишається після здійснення усіх необхідних виплат та сплати податків, а правовим статусом, яким вони наділені.

Кредитні спілки є, перш за все, неприбутковими організаціями, які створюються для задоволення грошових потреб своїх членів. Чинним законодавством визначається, що кредитна спілка – це неприбуткова організація, заснована фізичними особами, професійними спілками, їх об'єднаннями на кооперативних засадах з метою задоволення потреб її членів у взаємному кредитуванні та наданні фінансових послуг за рахунок об'єднаних грошових внесків членів кредитної спілки [9]. Виходячи із даного визначення, кредитна спілка поєднує в собі функції, які притаманні, з одного боку, установам банків, а з іншого – фінансовим небанківським інституціям, при цьому виключним видом діяльності її є надання фінансових послуг. Тобто кредитна спілка є специфічною організацією фінансової взаємодопомоги громадян, яка має неприбуткову кооперативну основу і утворюється на основі об'єднання громадян за професійною, територіальною чи іншою ознакою, яка вказується в статуті і є визначальною при прийнятті її нових членів.

Завдання кредитної спілки полягає у задоволенні потреб її членів у взаємному кредитуванні та наданні фінансових послуг шляхом здійснення діяльності:

- з приймання вступних, обов'язкових пайових та інших внесків від членів спілки;
- надання кредитів своїм членам на умовах їх платності, строковості та забезпеченості у готівковій та безготівковій формі;
- залучення на договірних умовах внесків своїх членів на депозитні рахунки;
- розміщення тимчасово вільних коштів на депозитних рахунках в установах банків, які мають ліцензію на право роботи з внесками громадян, об'єднаній кредитній спілці, а також придбання державних цінних паперів, перелік яких устанавлюється Державною комісією з регулювання ринків фінансових послуг України;
- залучення на договірних умовах кредитів, кредитів об'єднаної кредитної спілки, коштів інших установ та організацій виключно для надання кредитів своїм членам; надання кредитів іншим кредитним установам;
- оплати за дорученням своїх членів вартості товарів, робіт і послуг у межах наданого їм кредиту;
- проведення благодійної діяльності за рахунок коштів спеціально створених для цього фондів.

Отже, основними фінансовими послугами, які можуть надаватися кредитною спілкою, є надання кредитів під відсотки та розміщення коштів на депозитних рахунках.

Як уже нами зазначалося, діяльність кредитних спілок носить неприбуткову економічну природу і базується на кооперативних принципах [4]. Тобто кредитні спілки не мають на меті отримання прибутку, вони діють в інтересах своїх членів, які одночасно є власниками і користувачами послуг (клієнтами), і мають можливість отримувати фінансові послуги на більш вигідних умовах, ніж ті, що пропонуються на фінансовому ринку. У зв'язку з цим кредитні спілки, як правило, видають кредити під нижчі відсотки, а на вклади нараховують вищі відсотки, ніж інші суб'єкти фінансового ринку. Це стає можливим завдяки низьким операційним затратам кредитних спілок та особливостям неприбуткового фінансового механізму діяльності.

В основу діяльності неприбуткових установ покладені основні принципи організації фінансів суб'єктів господарювання за методом неприбуткової діяльності, а саме: фінансова самостійність,

самоокупність і самозабезпечення, неприбутковість та фінансова відповідальність. Зазначені принципи реалізуються через механізм задоволення наявних однорідних потреб шляхом об'єднання з іншими особами, які мають аналогічні потреби. Функціонування кредитної спілки стає можливим завдяки об'єднанню членів в єдину організацію, що, в свою чергу, дозволяє за рахунок індивідуальних вкладів кожного члена спілки сформувати необхідний початковий капітал для здійснення господарської діяльності. Фінансове забезпечення формування фонду фінансових ресурсів кредитної спілки здійснюється через пропорційне фінансування членами діяльності свого об'єднання. Подальше розширення діяльності кредитної спілки можливе як за рахунок доходів, що отримує кредитна спілка від здійснення своєї статутної діяльності, так і в результаті залучення додаткових, добровільних, благодійних чи інших надходжень.

Отже, слід відмітити, що майно кредитної спілки формується за рахунок:

- вступних, обов'язкових пайових та інших внесків членів кредитної спілки;
- плати за надання своїм членам кредитів та інших послуг, а також доходів від впровадження інших видів статутної діяльності;
- доходів від придбання кредитною спілкою державних цінних паперів;
- грошових та інших майнових пожертвувань, благодійних внесків, грантів, безоплатної технічної допомоги як юридичних, так і фізичних осіб;
- інших надходжень.

Вклад члена кредитної спілки у вигляді вступних та членських внесків становить його частку у майні спілки.

Спілка здійснює кредитування своїх членів за рахунок залучення їхніх коштів у вигляді обов'язкових вступного та обов'язкового пайового внесків та необов'язкових (добровільних) додаткового пайового, депозитних та інших внесків (вкладів), зокрема, цільового та благодійного, характеристика яких наведена в табл. 1.

Таблиця 1

Характеристика внесків членів кредитних спілок України

Характерна ознака	Вид внеску					
	вступний	обов'язковий пайовий	додатковий пайовий	вклад на депозитний рахунок	цільовий	інші внески
Обов'язковість	Так	Так	Ні/так	Ні	Так/ні	Ні
Зворотність	Ні	Так	Так	Так	Так/ні	Ні
Дохідність	Ні	Так	Так	Так	Ні	Ні
Кратність внесення	Одноразово	Одноразово	Не обмежено	Не обмежено	Не обмежено	Не обмежено
Розмір внеску	Фіксована сума	Фіксована сума	За бажанням	Фіксована сума	За бажанням	За бажанням
Фондовий характер	Так	Так	Так	Ні	Так/ні	Ні
Характер формування ресурсної бази	Резервний капітал	Пайовий капітал	Пайовий капітал	Зобов'язання	Додатковий капітал	Додатковий капітал
Запозичення	Ні	Ні	Ні	Так	Ні	Ні
Форма власності	Власність спілки	Власність члена	Власність члена	Власність члена	Власність спілки	Власність спілки/члена
Цільове призначення	На формування фондів спілки	Для надання позичок	Для надання позичок	На виплату члену	На формування фондів спілки	На формування фондів

Капітал є власністю кредитної спілки. Розмір початкового капіталу кредитної спілки, на відміну від підприємницьких структур, не визначений законодавчо і збільшується за рахунок вступу нових членів. Він складається із дольової (пайової) та неподільної (колективної) частин. У складі капіталу виокремлюють: пайовий, резервний та додатковий капітал і залишок нерозподіленого доходу.

Пайовий капітал кредитної спілки формується за рахунок обов'язкових та додаткових членських внесків кредитної спілки і забезпечує виконання статутної діяльності. Для відшкодування можливих збитків кредитної спілки, забезпечення її фінансової стабільності та захисту заощаджень своїх членів кредитна спілка утворює резервний фонд у межах 5-15 % від коштів спілки. Конкретний розмір резервного фонду

визначається статутом, а його використання регулюється рішенням загальних зборів кредитної спілки. На покриття збитків, які не можуть бути покриті за рахунок надходжень поточного року кредитною спілкою, формується додатковий капітал.

За рахунок сформованого капіталу кредитна спілка утворює позичковий фонд, який використовується для надання кредитів членам спілки. Розмір позичкового фонду затверджується загальними зборами членів спілки. Позичковий фонд

може бути збільшено за рахунок благодійних внесків фізичних та юридичних осіб.

З метою покриття втрат від неповернення кредитів за рахунок частини доходу кредитна спілка формує резерв забезпечення покриття від неповернення позичок. Кредитна спілка створює також інші резерви та фонди відповідно до рішень загальних зборів кредитної спілки.

Фінансовий механізм діяльності кредитної спілки наведений на рис. 1.

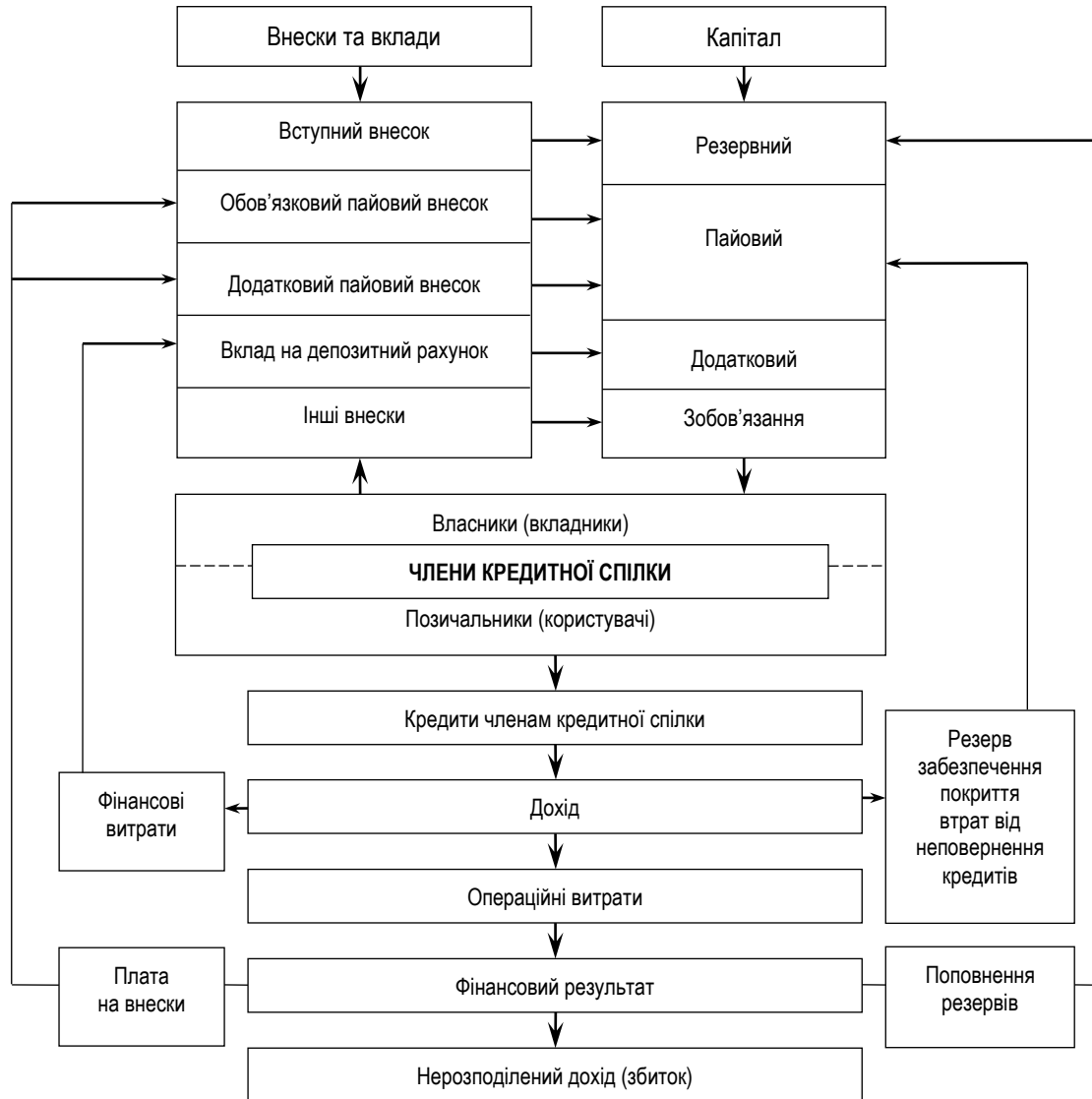

Рис. 1. Фінансовий механізм діяльності кредитної спілки

Слід зазначити, що технологія функціонування фінансового механізму кредитної спілки зводиться до наступного алгоритму:

1. Члени кредитної спілки (вкладники) вносять до кредитної спілки свої внески.
2. Внески членів кредитної спілки акумулюються у відповідні фонди (капітал).
3. Члени кредитної спілки (позичальники) отримують кошти в кредит.

4. Позичальники (користувачі послуг) сплачують проценти за користування кредитами.
5. Отримані від позичальників проценти за користування кредитами сплачуються вкладникам як винагорода та використовуються на покриття витрат на здійснення діяльності кредитної спілки та формування її резервів.

Таким чином, кошти, залучені кредитною спілкою від своїх членів у вигляді внесків,

спрямовуються на надання позик членам спілки. Надання кредитів є одним із основних видів діяльності кредитних спілок. За рахунок відсотків, отриманих від наданих членам спілки позик, фінансуються операційні та фінансові витрати цієї організації.

Залишок коштів спрямовується на поповнення резервів спілки та розподіляється між членами кредитної спілки пропорційно розміру їх пайових внесків у вигляді відсотків (процентів).

Механізм самозабезпечення кредитної спілки зводиться до наступного: кошти, отримані від членів як від клієнтів, розподіляються між ними, як між власниками за спільним рішенням, при прийнятті якого кожен член має один голос незалежно від суми вкладу.

Тому поєднання інтересів членів кредитної спілки зводиться до оптимізації фінансових ресурсів шляхом максимізації доходів на вклади при мінімізації витрат на фінансові послуги.

Операції кредитних спілок з надання кредитів іншим спілкам, вкладання коштів на банківські депозити, в об'єднану кредитну спілку та у державні цінні папери також не є підприємницькою діяльністю, бо метою спілок є отримання не прибутку, а додаткового доходу. Вказана діяльність дозволяє кредитній спілці диверсифікувати свої активи і зменшити ризик. Крім цього, вона захищає спілку від можливих збитків в умовах, коли існує значна сума вільних коштів і низький попит на позики серед членів. Незважаючи на те, що такі операції є менш дохідними, ніж надання кредитів членам спілки, вони життєво важливі, бо дозволяють кредитній спілці не допустити збитків в умовах зниження попиту на кредити і отримувати кошти для утримання спілки та нарахування відсотків на залучені від членів вклади. Крім того, організація взаємкредитування між кредитними спілками реалізує на практиці принцип кооперативної взаємодопомоги.

Отже, кредитна спілка реалізує фінансові відносини через наступні категорії: фінансові ресурси (внески) – кредити – доходи – витрати – фінансовий результат.

Поєднання інтересів членів кредитної спілки зводяться до оптимізації власних фінансових ресурсів об'єднання шляхом максимізації доходів на вклади при мінімізації витрат на фінансові послуги.

Доходи кредитної спілки, отримані в процесі її діяльності, складаються з: процентних доходів, в т.ч. процентів за кредитами, процентів від фінансових інвестицій, інших процентних доходів та непроцентних доходів, зокрема, плати за послуги

спілки, отриманих штрафів, пені та інших непроцентних доходів. Склад доходів та порядок їх визначення регулюються П(С)БО 15 “Доходи”, затвердженим наказом Міністерства фінансів України від 29.11.99 № 290 та розпорядженням Держфінпослуг “Про затвердження Порядку складання та подання звітності кредитними спілками та об'єднаними кредитними спілками до Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг України” від 25.12.2003 № 177.

Тобто дохід кредитної спілки складається з коштів, отриманих від кредитних та депозитних операцій спілки, надходжень від участі кредитної спілки в капіталі об'єднаної кредитної спілки, від розміщення коштів у державних цінних паперах, від продажу пропагандистських матеріалів, виробів з власною символікою, проведення лекцій та інших надходжень.

Врахування витрат, які виникли у кредитній спілці в процесі провадження своєї діяльності протягом звітного періоду, здійснюється відповідно до П(С)БО 16 “Витрати операційної діяльності”, затвердженого наказом Міністерства фінансів України від 31.12.99 № 318.

Витрати кредитної спілки включають фінансові, операційні та інші витрати.

Фінансові витрати – це витрати, пов'язані із залученням коштів, до складу яких входять:

- нараховані проценти за внесками (вкладами) на депозитні рахунки членів кредитної спілки;
- нараховані проценти за кредитами, отриманими від кредитних спілок;
- нараховані проценти за кредитами, отриманими від об'єднаної кредитної спілки;
- нараховані проценти за кредитами, отриманими від банків;
- нараховані проценти за зобов'язаннями перед юридичними особами.

Витрати, пов'язані із поточною діяльністю кредитної спілки, включаються до операційних витрат і складаються з:

- витрат на страхування кредитів та внесків (вкладів), членів кредитної спілки на депозитних рахунках;
- витрат на нарахування заробітної плати та обов'язкових платежів;
- інших операційних витрат, у тому числі на благодійну діяльність;
- витрат на формування спільних фінансових фондів, асоціацій;
- нарахованого податку на прибуток;
- інших операційних витрат.

До інших витрат належать:

- витрати на формування резерву забезпечення покриття втрат від неповернених позичок;
- витрати на списання несплачених процентів за кредитами.

Різниця між доходами і витратами, пов'язаними з діяльністю кредитної спілки, становить фінансовий результат або чистий дохід. Як відомо, неприбуткова діяльність кредитних спілок передбачає неoderжання прибутку. В той же час кредитна спілка не може працювати лише в межах визначених видатків, бо також за мету діяльності ставить збільшення доходів власників та зниження різних ризиків діяльності об'єднання.

Нерозподілений дохід, що залишається у розпорядженні кредитної спілки за підсумками фінансового року, розподіляється за рішенням загальних зборів, у тому числі між членами кредитної спілки, пропорційно розміру їх пайових внесків у вигляді відсотків (процентів). При цьому, в першу чергу, відбувається необхідне поповнення капіталу та резервів. За умови дотримання кредитною спілкою нормативу прибутковості частина чистого (нерозподіленого) доходу спрямовується на формування резервного капіталу.

Сума доходу, яка розподіляється на додаткові пайові членські внески, визначається з дотри-

манням умови, що доходність додаткових пайових членських внесків не може перевищувати більш ніж у два рази середньозважену процентну ставку доходності внесків (вкладів) членів кредитної спілки на депозитних рахунках за їх наявності. Обов'язковою умовою розподілу доходу на додаткові пайові внески є досягнення нормативів достатності капіталу, коефіцієнта платоспроможності, дотримання нормативу прибутковості та графіка формування резервного капіталу.

Решта доходу, що залишилася після формування капіталу і резервів, а також розподілу на додаткові пайові членські внески, розподіляється на обов'язкові пайові членські внески або акумулюється у вигляді нерозподіленого доходу спілки.

Слід звернути увагу на те, що необхідною умовою при розподілі доходу є дотримання критеріїв та фінансових нормативів діяльності кредитних спілок. Фінансові нормативи діяльності кредитної спілки згруповані за такими категоріями: нормативи достатності капіталу та платоспроможності; нормативи якості активів, ризиковості операцій та прибутковості; нормативи ліквідності; критерії простроченості. Аналіз дотримання основних критеріїв та фінансових нормативів діяльності кредитних спілок в Україні наведено в таблиці 2.

Таблиця 2

Основні критерії та фінансові нормативи діяльності кредитних спілок в Україні

Коефіцієнт	Відсоток кредитних спілок, які не дотримуються критеріїв, станом на				Значення показника, %	
	01.01.2004	01.01.2005	01.01.2006	01.01.2007	до 2007 р.	з 2008 р.
Капітал до суми загальних зобов'язань	22,4	16,5	12,7	8,3	≥ 10	≥ 10
Коефіцієнт платоспроможності	17,2	12,3	7,1	4,7	≥ 8	≥ 8; ≥ 7; не має
Резервний капітал до активів	80,0	72,9	80,3	81,0	≥ 15	≥ 15
Співвідношення кредитів членам кредитної спілки до активів	н/д	н/д	н/д	13,9	≤ 100	≤ 100
Сума прострочених кредитів до суми регулятивного капіталу	30,6	25,7	19,7	17,6	≤ 100	≤ 100
Сума прострочених кредитів, не перекрита сформованим резервом забезпечення покриття витрат	28,8	23,0	15,5	13,5	≤ 10	≤ 8; ≤ 10; ≤ 12
Сума зобов'язань до суми продуктивних активів	14,0	12,8	10,3	5,4	≤ 100	≤ 100
Норма прибутковості	33,8	36,0	27,4	21,6	≥ 100	≥ 100
Норматив миттєвої ліквідності	5,0	2,8	2,8	0,9	≥ 10	≥ 12; ≥ 10; не має
Норматив короткострокової ліквідності	18,4	17,5	14,7	13,8	≥ 100	≥ 100

Аналізуючи дотримання основних критеріїв та фінансових показників кредитними спілками за період з 2003 по 2006 р., слід зазначити про стійку тенденцію до їх покращення. Більшість кредитних спілок є фінансово стійкими та стабільними, ліквідними та платоспроможними, при цьому покращуються також показники управління простроченою заборгованістю. В той же час більше 80 % кредитних спілок не дотримуються нормативу достатності резервного капіталу. Необхідність формування резерву забезпечення покриття втрат від неповернення кредитів спонукає кредитні спілки більш зважено оцінювати якість кредитного портфеля.

В Україні станом на 01.04.2007 налічується 790 небанківських кредитних установ, у тому числі 765 кредитних спілок, які об'єднують 1,8 млн. членів. Система кредитних спілок України демонструє високі темпи зростання усіх основних показників діяльності. Так, загальний обсяг активів перевищує 3,5 млрд. грн., при цьому слід зазначити про позитивну тенденцію до зміни їх структури у напрямку зростання питомої ваги кредитних спілок із значними обсягами активів. Сукупний обсяг капіталу становить 1,2 млрд. грн.,

із якого 77 % складає пайовий капітал, балансовий нерозподілений доход кредитних спілок становить 10,4 млн. грн. Із загальної кількості членів 31,6 % одержують кредити, а 5,7 % мають депозити. Значно покращується якість та структура кредитного портфеля, але частка комерційних кредитів та кредитів, наданих на ведення фермерських господарств, залишається низькою. Середньозважена відсоткова ставка за всіма видами кредитів складає 37,7 %, а середній розмір кредиту становить близько 5 тис. грн. Рівень капіталізації переважної більшості кредитних спілок підвищився, також істотним чином покращився фінансовий стан кредитних спілок, які мали проблеми з фінансовою стабільністю та платоспроможністю.

Висновки. Таким чином, проведене нами дослідження питань організації фінансової діяльності кредитних спілок через розробку фінансового механізму дозволяє більш чітко зрозуміти фінансові відносини, що виникають на рівні кредитних спілок, а також поглибити теоретичні уявлення функціонування кредитних спілок як фінансових інститутів, що здійснюють неприбуткову діяльність.

Список літератури

1. Бедринець М.Д. Кредитні спілки в системі фінансового забезпечення діяльності малого бізнесу // Фінанси України (укр.). – 2001. – № 7. – С. 149-156.
2. Гончаренко В.В. Кредитні спілки в системі суб'єктів фінансового ринку // Банківська справа. – 2000. – № 4. – С. 24-28.
3. Гончаренко В.В. Кредитні спілки як фінансові кооперативи: міжнародний досвід та українська практика. – К.: Наукова думка, 1997. – 240 с.
4. Гончаренко В.В. Неприбуткова економічна природа кредитних спілок та кооперативних банків // Вісник Національного банку України. – 2002. – № 5. – С. 29-32.
5. Семець В.В. Інститути небанківського фінансового сектора у системі забезпечення економічної безпеки України // Актуальні проблеми економіки (укр.). – 2006. – № 11. – С. 126-137.
6. Концепція розвитку системи кредитної кооперації: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 7 червня 2006 р.
7. Коцовська Р.Р. Кредитна спілка – ефективна кооперативна установа парабанківської системи // Регіональна економіка. – 2003. – № 2. – С. 154-159.
8. Оленчук А. Законодавче забезпечення кредитних спілок: передумови, сучасний стан та перспективи вдосконалення // Финансовые услуги. – 2002. – № 1. – С. 20-26.
9. Про кредитні спілки: Закон України від 20 грудня 2001 р. // Голос України. – 2002. – № 13. – С. 10-25.
10. Славова Н. Правове становище кредитних спілок в Україні // Підприємництво, господарство і право. – 2007. – № 8. – С. 61-63.
11. Тимчасове Положення про кредитні спілки в Україні: Указ Президента України від 20.09.1993 № 377/93 // Діло. – 1993. – № 77(184) від 1 жовтня.

Summary

In the article the questions of organization of financial mechanism of activity of credit unions as an effective market mechanism of the alternative financing of population and subjects of small enterprises are investigated. It will allow maximally to approach financial services to the users, to create the proper terms for crediting.

Отримано 30.11.2007

Дехтяр Н.А. Технологія фінансової діяльності кредитних спілок в Україні / Н.А. Дехтяр // Вісник Української академії банківської справи. – 2008. – № 1 (24). – С. 105–112.